

Stehags kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2018-03-14

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Stehags kyrka

Stehags församling, Frosta kontrakt, Lunds stift, Stehags socken, Eslöv Stehag 47:1, Eslövs kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

På en höjdsträckning en knapp kilometer väster om Västra Ringsjön ligger Stehags kyrkby. Gränsområdet mellan norra Skånes skogrika bergområden och slättbygderna i söder karaktäriseras av odlad och betad mark med inslag av mindre lövskogsbestånd. Norr om kyrkbyn ligger Rönneholms mosse och ett par kilometer västerut tätorten Stehag som växte upp kring stationen när järnvägen mellan Örtofta–Höör anlades 1858. På Rönneholms mosse har en mängd fynd från äldre stenåldern gjorts, bland annat några av Europas bäst bevarade hyddlämningar. Sätessgården Rönneholm hade länge patronatsrätten till Stehags kyrka som uppfördes på 1100-talet.

Stehag nämns för första gången i skrift 1349, då som *Stoodhaugæ*. Namnet lär ha betydelsen stohagen. På storskifteskartan från 1798 har kyrkbyn 16 gårdar. Idag ligger endast ett fåtal gårdar kvar, däribland prästgården och klockarebostället med trelängad

Flygbild över Stehags kyrkby 2015, med stationssamhället i bakgrunden. Foto: Pär-Martin Hedberg.

korsvirkesgård, och bebyggelsen utgörs i övrigt av en handfull gatehus tillkomna under 1900-talets andra hälft. Området Ageröd-Bosjökloster-Stehag-Stockamöllan är utpekad som särskilt värdefull kulturmiljö, där kyrkan, prästgården och klockarbostaden lyfts fram som motiv för bevarande.

Kyrkobyggnaden

Stehags kyrka uppfördes vid mitten av 1100-talet som en romansk stenkyrka med långhus och kor med absid. Materialet till sandstensmurarna hämtades i närbelägna Vittseröd eller Höör. Stenmästaren Johannes signatur finns bevarad på en valvsten och hans stenhuggarmärke, som återfinns på ett 40-tal ställen i kyrkan, finns även på domkyrkan i Lund, vilket gör dateringen tillförlitlig. Johannes var alltså den som uppförde kyrkan och mycket tyder på att en täckhäll, Tumba Jacobi, som idag förvaras i sakristian är en gravsten över kyrkans byggherre. Kyrkan anses vara helgad åt S:t Dionysius (Saint Denis av Paris).

Kring år 1200 utförs kalkmålningar i koret och triumfbågen, vilka framställer en kung och en biskop. Den förstnämnde antas vara Knut VI som avled 1202 och den sistnämnde ärkebiskop Absalon som avled 1201 eller hans efterträdare Anders Sunesen. Målningarna påvisar en anknytning till såväl kunglig som kyrklig makt. När koret, som ursprungligen hade öppen takstol eller plant innertak, valvslogs på sent 1200-tal eller tidigt 1300-tal kom delar av målningarna att hamna ovanför valven på vinden. Långhuset valvslogs på sent 1400-tal eller vid 1500-talets början i samband med de om- och tillbyggnadsarbeten som då skedde. Ett vapenhus tillkom framför långhusets sydportal och absiden i öster revs och ersattes av en ny med kvadratisk planform, vilken senare kommit att användas som sakristia.

Under 1700-talets första hälft, troligen 1727, utvidgades långhuset med en travé åt väster. Murverkens dimensioner är väl tilltagna vilket skulle kunna tyda på att den ursprungliga ambitionen var att uppföra ett torn, alternativt att ett torn faktiskt uppfördes men senare delvis revs och införlivades i långhuset. Byggnadsarkeologiska fynd vid restaureringen 1926 tyder på att det funnits en tidigare, något smalare utbyggnad i väster. 1778 förstoras kyrkans fönsteröppningar.

Norr om koret anläggs 1803 det Coyetska gravkoret för generalen Johan Gustaf Coyet på närbelägna Rönneholms gods. 1848 förses vapenhuset med ett lägre torn, till vilket kyrkoklockorna som tidigare hängt i en fristående klockstapel överförs. Till följd av 1800-talets befolkningsökning byggs kyrkan ut fem år senare, 1853, med en korsarm i norr, den så kallade nykyrkan. På 1860-talet beläggs kyrkans yttertak med skiffer.

Under 1900-talet genomförs tre större restaureringar vilka tillsammans till stor del skapat det kyrkorum vi ser idag. Dessa sker 1910–11, 1926 och 1968–69. Utöver detta sker mindre åtgärder och förändringar, såväl exteriört som interiört.

Den första restaureringen 1910–11 sker under domkyrkoarkitekten Theodor Wählins ledning. Utvändigt är åtgärderna främst av underhållskaraktär, såsom putslagning,

Interiören fotograferad inför restaureringen 1910–11 med den tidigare bänkinredningen, äldre tegelgolv och utan frilagda kalkmålningar. Predikstolen saknar utsmyckning i fyllningarna och altaruppsatsen står inne i koret (nuvarande sakristian).

Bilden hämtad från Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöbild. Foto: Theodor Wählin.

kalkning samt reparation och till viss del nytillverkning av fönster och dörrar. Invändigt ersätts det tidigare tegelgolvet av kalksten och den ursprungliga sydportalen, som murats igen vid okänt tillfälle, tas upp och börjar åter användas som huvudentré. Vidare restaureras predikstolen och förses med ny trappa, altaruppsatsens flyttas ut i koret och dagens bänkinredning tillkommer medan herrskapsbänkarna repareras. I samband med restaureringen återupptäckts de romanska kalkmålningarna i koret och på triumfbågen och konserveras av konservator Hans Erlandsson.

Två år innan nästa stora restaurering byts takens skiffer ut mot enkupigt rött tegel. Bland arbetena 1926, efter arkitekt Carl Andréns förslag, är det mest iögonfallande att golvet i kor och långhus sänks till ursprunglig nivå. Utöver detta förses korfönstren med glasmålningar och en äldre igenmurad fönsteröppning i koret tas upp som nisch. Orgelfasaden och läktarbarriären förändras och ett år senare får kyrkan en ny orgel tillverkad av Mårtenssons Orgelfabrik i Lund.

1937 installeras elektrisk belysning och vattenburen värme. Det sistnämnda medför att ett pannrum anordnas under nykyrkan med murstock genom den norra gavelmuren. Samma år förändras återigen orgelfasaden och de romanska kalkmålningarna som sötats kraftigt sedan 1911 konserveras på nytt av Erlandsson. Målningarna hade dessvärre tagit så stor skada att dess tidigare pregnans till viss del gått förlorad.

1950 avlägsnas sju sarkofager från det Coyetska gravkoret och familjemedlemmarnas kvarlevor gravsätts strax utanför gravkoret som efter detta iordningställs som bårhus. 1955 installeras en ny orgel från A.C. Zachariasens orgelbyggeri i Århus, med delvis återanvända delar från den tidigare orgeln. Två år senare muras trappgavlarna om, tornets spåntak kompletteras och övriga yttertak läggs om med dels enkupigt tegel från

Börninge, dels partiellt bevarade tegelpannor från 1920-talet. Arkitekt för arbetena är Aina Berggren.

Den sista större restaureringen sker under arkitekt Torsten Leon-Nilsons ledning 1968–69 och omfattar främst invändigt målningsarbete. Putsytor kalkas, snickerier oljemålas och kalkmålningarna konserveras. Därtill avlägsnas nykyrkans bänkar och ersätts med lösa stolar och ett mindre skrank från 1800-talet i långhuset tas bort.

1981 isoleras kyrkans valv och 1985 och 1997 genomgår kyrkan utvändiga underhållsarbeten av fasader, fönster, dörrar, tak mm. I början av 2000-talet konserveras bemålad fast inredning och kalkmålningarna. 2006 putslagas och avkalkas exteriören samtidigt som allmänt underhåll sker.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus om tre travéer, lägre och smalare kor samt en lägre och något smalare kvadratisk sakristia i öster. Norr om koret ansluter det Coyetska gravkoret och norr om långhuset den två travéer långa nykyrkan. Centralt på långhusets södra sida står ett lågt och bastant torn. Under sakristian finns en krypta och under nykyrkan ett pannrum.

Murverken består till största del av skalmurar av kvaderhuggen sandsten. Gravkoret, nykyrkans trappgavel och tornets överdel är murade i tegel, det sistnämnda delvis i korsvirkeskonstruktion. De vitkalkade fasaderna är spritputsade eller i några fall slätputsade. Trappgavlarna är målade med vit kc-färg förutom nykyrkans vars röda tegel är oputsat och omålat. Tornet har tälttak med tornhuv medan övriga byggnadsdelar täcks av sadeltak, där gravkorets är halvvalmat. Förutom tornhuv som är spåntäckt är taken klädda med enkupigt rött tegel.

Kyrkans fönster, fränsett de till pannrummet, följer samma grundprincip men varierar något i storlek. Två småspröjsade lufter sitter under en lunettformad båge med radiell spröjsning. De är målade med grön oljefärg och sitter indragna i en cirka decimeterdjup rundbågig nisch utan omfattning. Sakristians öppningar och fönster är stickbågiga och här är de undre lufterna tre, fördelade på två smalare bågar med en bredare i mitten. I nykyrkans fönster är lunettbågen uppdelad i två lufter och den radiella spröjsningen något annorlunda utförd.

I det påbyggda vapenhuset som numera fungerar som klocktorn återfinns kyrkans huvudentré i söder. Porten sitter i en djup rundbågig nisch och består av en rundbåigt avslutad pardörr vars dörrblad är klädda med stående fernissad panel och sparkplåt. Varje dörrblad har ett mindre runt fönster. Beslagen är utförda i smide. I murverket ovan dörren syns spåren av vapenhusets tidigare trappstegsgavel. Fasaderna är spritputsade och saknar markerad sockel. Svartmålade ankarjärn utan dekorativ utformning finns i öster och väster. Påbyggnaden, klockvåningen, har ett något indraget fasadliv och ljudöppningar i varje väderstreck. Dessa består av vardera två smala rundbågiga öppningar och centralt över dessa ett runt ventilationshål, allt placerat i en stör-

Norr om långhuset och koret ansluter nykyrkan och det Coyetska gravkoret.

re rundbågig nisch. Ljudluckorna består av enkla brädkonstruktioner, i vissa fall med smidesbeslag. Tornhuvens väggar är klädda med locklistpanel som troligen varit tjärad. Tornet/vapenhuset har inga fönster.

Långhuset är spritputsat och saknar markerad sockel eller takfot. I södra fasaden finns två fönster, ett på var sida tornet, och i norr ett väster om nykyrkan. De två fönstren i den västra travéen är något mindre än kyrkans övriga. Den sydöstra hörnkedjan är oputsad medan hörnkedjorna i väster markeras av ritsningar i putsen. Direkt öster om norra fasadens fönster är den tidigare hörnkedjan, innan långhusets utvidgning, frilagd. Västfasaden är försedd med trappgavel där ankarslutar bildar årtalet 1727 samt bokstäverna NCPJC. Centralt placerad finns västportalen som utgörs av en rakt avslutad pardörr med panel i rombiskt mönster och stora gångjärn i smide. Över detta sitter ett grönmålat lunettformat överljus med radiell spröjsning snarlik fönstrens.

Koret är spritputsat. Hörnkedjorna av släthuggen sandsten är oputsade, liksom den låga sockeln och takfrisen i grå och röd sandsten vilka båda är något utkragande. Ovanför takfrisen löper en enkel putsad gesims. I södra fasaden finns ett fönster, den norra upptas närmast till sin helhet av gravkapellet.

Sakristian är liksom koret spritputsat, med undantag av norra fasaden där putsen är

slevdragen och kvastad. Hörnkedjor, takfriser och den låga sockeln i söder är frilagda. Det enda fönstret är placerat i söder och har som tidigare beskrivits en något avviken utformning i förhållande till kyrkans övriga. Under fönstret, strax över marknivå, finns en svagt spetsbågig muröppning med svart järngaller. Östfasaden har trappgavel i vilken det högt upp finns ett ankarslut, en oval försänkning samt en ventilationsglugg. Östporten nås via en fem steg hög trappa av sandstensblock med svartmålade smidesräcken. Det rakt avslutade dörrbladet i stickbågig nisch är utfört av mörkbetsad stående ekpanel och har svartmålad sparkplåt samt smidda beslag lika västportens.

Det Coyetska gravkoret norr om koret har liksom korets norrfasad slevdragen och kvastad slätputs. Sockeln är något utdragen från fasadlivet och längs den östra och västra takfoten löper profilerade gesimser. Under dessa finns enkelt utformade svartmålade ankarslutar. I norr leder en trappa av tre sandstensblock till en port med utformning liknande östportalen men bredare och stickbåligt avslutad. Ovanför dörren finns en grönmålad stickbåligt avslutad vindslucka i en stickbågig nisch. Gravkoret saknar fönster.

Nykyrkan norr om långhuset är spritputsad utan markerad sockel eller takfot. I öster finns ett fönster och i väster två, med utformning enligt tidigare beskrivning. Högt upp på dessa fasader finns enkla svartmålade ankarslutar. Under västfasadens norra fönster finns dessutom ett korsspröjsat vitmålat fönster i gjutjärn som utgör ljusinsläpp till källaren. Norrfasaden har oputsad trappstegsgavel i rött tegel som pryds av rundbågiga blinderingar där bokstäverna GC och året 1853 är skrivet i smide. Över blinderingarna finns en rund öppning. Norrportalen nås via en fyra steg hög trappa i sandsten med räcken av svartmålad smide. Pardörren med överljus har samma utformning som västporten, men med enklare utformade smidesgångjärn. Norr om nykyrkan leder en trappa ner till pannrummet. I prånget mellan nykyrkan och gravkoret finns en mindre utbyggnad med spritputsad fasad och pulpettak som inrymmer WC.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i söder nås vapenhuset. Golvet är belagt med rektangulärt rött tegel medan väggarna är putsade och vitmenade. Runt alla väggar utom den norra löper låga murade och vitputsade bänkar, belagda med rött kvadratisk tegel. På bänken åt väster står en gravhäll från 1584 över Mats Stensen Laxmand och Merete Pedersdatter på Rönneholms slott. Taket utgörs av klockvåningens vitlaserade furugolv på synliga bjälkar. Ytterporten insida är målad i en ljusgrå kulör och har fem fyllningar samt ett runt fönster i vardera dörrblad. I den norra väggen återfinns kyrkans ursprungliga romanska sydportal i fint huggen sandsten men till stora delar rekonstruerad i rödavgfärgad puts. Den rundbågiga portalen är uppbyggd i två språng varav det yttre är försett med halvkolonner, veckkapitäl, impostlister och arkivolt. Det gråmålade dörrbladet med tre fyllningar är rundbåligt avslutat och har beslag i smide.

Långhusets golv är belagt med grå kalkstensplattor i diagonalt mönster, omgivna av en bård av röda kalkstensplattor. Bänkkvarteren står på upphöjda lackade grangolv. Väggar och valv är vitputsade. I den norra väggen syns resterna av den ursprungliga nord-

Långhuset mot koret i öster.

portalens omfattning av slåthuggna sandstenskvadrar. Även vissa delar av sydportalens omfattning är oputsade. Mot nykyrkan öppnar långhuset upp sig i två rundbågiga öppningar av vilka den östra är försedd med tre trappsteg i kalksten. Fönstrens innerbågar i trä är liksom i resten av kyrkan gråmålade. Sydväggens östra fönster är försett med blyinfattade glasmålningar. Långhuset är slaget med ribbvalv. Sköldbågarna är liksom den västra gördelbågen spetsbågiga medan den mittersta är svagt spetsbågig och den östra rundbågig. Den västra travéen upptas i sin helhet av orgelläktaren där 14 kannelerade pelare med profilerade baser och kapitäl bär upp fackindelade bjälkar. Pelare och bjälkar är gråmålade medan taket i läktarens undersida är utfört i vitmålad lockpanel. Barriären utgörs av stående ekpanel som bryts upp av orgelns framskjutande och tredelade ryggpositiv med synliga pipor. Det bakre utrymmet längst i väster avskiljs genom skärmväggar med ramverk laserade i grågrönt och speglar i blått. Bakom skärmväggarna ryms kapprum, elskåp och den gråmålade svängda läktartrappan. Pardörrarna mot västportalens vindfång är gråmålade och har fem fyllningar vardera.

Koret avgränsas från långhuset genom den rundbågiga triumfbågen och har även golvnivå två steg högre än långhuset. Golvet är belagt med kalkstensplattor i samma utförande som i långhuset. Väggar och valv är vitputsade. Valvet är ett så kallat kolonnettvalv, där de rundprofilerade ribborna vilar på kolonnetter vars bas, vulst och impost är detaljmålade i rött. Triumfbågen och den norra väggen pryds av romanska figurativa kalkmålningar, i söder finns mer fragmentariska målningar, medan gördelbågarna har grå kvadermålning med röda och vita fogar. På triumfbågens undersida

framställs bland annat en kung och en biskop, vilka tolkats som Knut VI och ärkebiskop Absalon, eller hans efterträdare Anders Sunesen. På triumfväggen syns bland annat Maria med barnet, Johannes Döparen och Utdrivningen ur paradiset. Målningarna i koret skildrar tre män tillbedjandes en figur på en kolonn och har tolkats som S:t Dionysiuslegenden. I den norra väggen finns även en delvis rekonstruerad romansk fönsteröppning som togs fram vid restaureringen 1911 och dag fungerar som nisch. I väggen markerar ritsningar i putsen den tidigare dörröppningen till gravkoret. Innerbågen i fönstret i söder är försedd med blyinfattade glasmålningar.

Kalkmålningarna på triumfbågens undersida.

På ömse sidor om altaruppsatsen, som upptar större delen av den spetsiga tribunbågen, leder sex trappsteg av kalksten upp till sakristian i öster. Golvet är belagt med kvadratisk grå klinker. Väggar och ribbvalvet, vars fyrkantigt profilerade ribbor försvinner in i murverket utan tydlig impost, är putsade och vitmenade. Enstaka dekorativa målningar i form av rundar med georgskors eller blomstermotiv förekommer på såväl väggar som i valv. Östportalen har ett vindfång uppbyggt med gråmålade ramverk och fyllningar som kröns av ett förkroppat tympanonfält. Dörrbladet har fyra fyllningar och beslag i svartmålat smide. Norr om vindfånget skymtar delar av en nisch som möjligen är spår av en tidigare fönsteröppning. I det nordöstra hörnet finns ett lågt murat sidoaltare med altarskiva av grå sandsten och i den östra väggen ett inmurat relikskåp. Altarskivan har troligen tillhört ett tidigare sidoaltare i långhuset och återfanns vid restaureringen som trappsten till koret. Fönstret i söder sitter i en djup stickbågig nisch och dess innerbåge är försedd med blyinfattade glasmålningar. Under fönstret finns en liggande romansk gravhäll med gavlar och mot den östra väggen är ytterligare tre uppställda.

Nykyrkan har golvnivå två trappsteg över långhusets och spänner över två travéer. Golvet är i söder samt i mittgången belagt rektangulärt rött tegel, mittgången täcks dock av en röd matta. De tidigare bänkkvarteren som nu är möblerade med lösa stolar har lackade grangolv. Väggar och ribbvalv är putsade och vitmenade. Norrportalens gråmålade vindfång har innerdörrar med småspröjsat munblåst glas och kröns av en förkroppad list med trepass. Åt väster finns två fönster och i öster ett. I den södra

travéns östra vägg som saknar fönster sitter istället en minnestavla i vit marmor över J.C.A. Coyet avliden 1858.

Det Coyetska gravkoret är vanligen låst och har inte besökts vid inventeringstillfället. Följande beskrivning utgår från Vård- och underhållsplanen daterad 2004-11-16. Gravkapellet kan endast nå utifrån via porten i norr. Golvet är belagt med kvadratisk rött tegel innan för en bård av rektangulära kalkstensplattor. Rummet har ett putsat tunnvalv vilket liksom väggarna vitkalkade. Den tidigare dörröppningen mot koret fungerar som altarnisch med altarskiva i marmor.

Inredning och inventarier

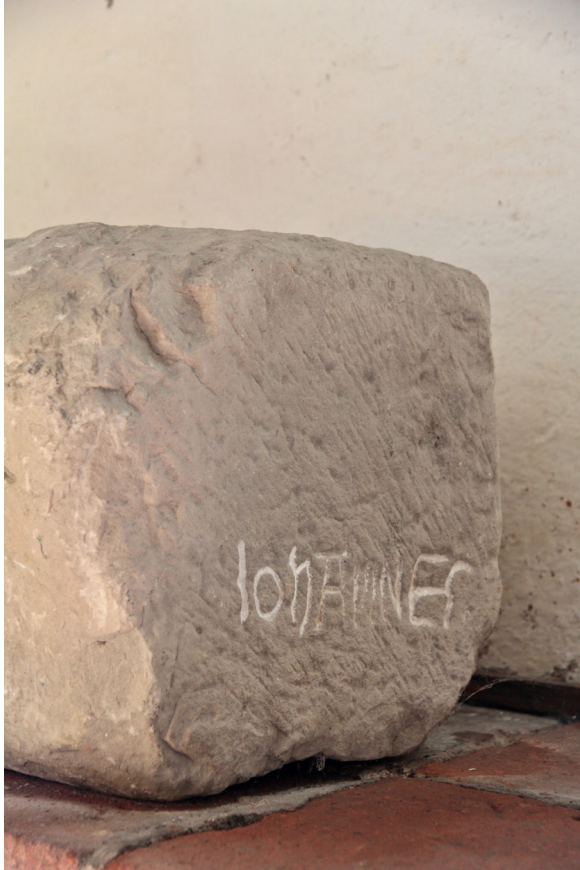
Altaruppsatsen från tidigt 1600-tal i snidad ek är ett så kallat additionsaltare, där inskriptionsfält ordnas i våningar bredvid varandra. Inskriptionsfälten ersattes många gånger senare av bildframställningar, vilket bör vara fallet även i Stehag. Predellan har två rektangulära fält utan utsmyckning, däröver finns fyra rundbågiga fält i två våningar med bibliska motiv som tycks ha tillkommit vid skilda tillfällen. Bildfälten avdelas av kannelerade pilastrar och flankeras av volutformade vingar. Altaruppsatsen är i övrigt ett utpräglat renässansarbete av hög klass med en mängd snidade dekorativa element. Två kolonner bär upp det tunnvalvda ljudtaket som kröns av ett gavelmotiv. Altarbordet är försett med ett *antemensale* eller altarförstycke utfört 1607 som en pannå framställande S:t Dionysius och apostlarna Petrus och Paulus i rundbågiga fält indelade av pilastrar.

Den halvrunda *altarringen* i trä består av svarvade balusterdockor målade i en grön kulör med brunmålad överligger. Knäfallet är klätt med grått tyg.

I nykyrkan, mellan de rundbågiga öppningarna mot långhuset, står ett *bordsaltare* med underrede i ek och altarskiva i sandsten som tros vara från 1100-talet och därmed sannolikt skulle ha tillhört kyrkans ursprungliga altare. Stenen pryds av ristade kors och mitt på finns en fyrsidig fördjupning som tidigare innehöll relikier och fram till 1828 var förseglad med järnkors och blyplomber. Vad som hände med relikerna är okänt, men altarskivan användes som trappsten när nykyrkan anlades 1853 och återfanns vid restaureringen 1911.

Predikstolen med baldakin tros vara tillverkade kring mitten av 1700-talet. Vissa detaljer påminner om den i regionen flitigt anlitade träsnidaren Johan Ullbergs arbeten, vilket gör att han ses som trolig upphovsman. Den femsidiga korgen pryds av sexsidiga fält med förgyllda bibelcitater på blå botten. Fälten indelas av voluter som liksom de profilerade över- och understyckena pryds av växtornamentik i relief. Korgen avslutas nedtill av lambrekänger. Predikstolen konserverades 1966 då ekådringsmåleri avlägsnades till förmån för originalfärger. Den är idag brunlaserad med detaljer i blått, rött, grönt och förgyllning. Den polygonala baldakinen följer samma färgschema och är uppbyggd med hjälmformad överdel kring svängda voluter som vilar på ett profilerat listverk med lambrekänger.

Valvstenen som signerats av kyrkans trolige byggmästare Johannes Stenmästare förvaras i vapenhuset.

Herrskapsbänkarna från 1574. I bakgrunden ses predikstolen och de romanska kalkmålningarna på triumfväggen.

Invid uppgången mot nykyrkan står den medeltida *dopfunten* i sandsten som möjligen är ett verk av den välkände stenhuggaren Mårten Stenmästare och bör ha tillverkats kring år 1200. Funten vilar på en cirkulär sockel och har kvadratisk förmed hörntappar. Det runda skaftet är försett med rundstavar och fyrkantigt uttömningshål. Cuppan är rund med svagt buktande sidor och trattformad bottendel. Direkt ovanför bottendelen löper repstavar och hålkäl, i övrigt är cuppan odekorerad.

De två *herrskapsbänkarna* har enkla rundbågiga gavlar och dörrar med en spegel och profilerat överstycke. Gavlarna är försedda med rundbågiga fält med polykromt bemålade adelsvapen skurna i relief. Därunder finns rektangulära fyllningar med de förgyllda texterna MATS STENSEN FERNE 1574 OC MØRNE WABEN samt MERITTE PEDERSDOTTER FERNE 1574 OC MIT MØRNE WABEN. Bänkarna är i övrigt laserade i en grågrön kulör.

Bänkinredningen i öppna kvarter har lånat gavelformen från herrskapsbänkarna men de rundbågiga fälten är odekorerade och målade i blå kulör med svartmålad profil. I övrigt är de laserade i samma grågröna kulör som herrskapsbänkarna. Ryggarna har fyllningar och sitsarna har dynor klädda i gråblått tyg. Bänkinredningen tillkom vid

Wählins restaurering 1911 och var då målade i blått. Dagens färgsättning härstammar från Leon-Nilssons restaurering 1968–69.

Den nuvarande *orgeln* tillverkades av A. C. Zachariasen & Søn, Aarhus, Danmark 1958. Det tidigare orgelhuset med en manual och bas är bevarat från den tidigare orgeln från 1927 som byggdes av A. Mårtenssons Orgelfabrik AB, Lund. Fasaden och ryggpositivet, båda med synliga pipor, tillkom liksom den andra manualen tillkom 1958. Enligt Lunds stifts orgelinventering är orgeln av enklare karaktär och troligen den enda bevarade Zachariasen-orgeln i Sverige.

Kyrkan har två *kyrkklockor* av malm som hänger i en ovanligt låg klockbock av ek. Storklockan med ornamentala dekorationer omgöts 1739 och hängde tidigare i en fristående klockstapel. 1949 tillkom lillklockan som dock lär vara gjuten 1930 av Ohlssons klockgjuteri i Ystad.

Till kyrkan hör även en rad ytterligare föremål av synnerligen högt kulturhistoriskt intresse. Bland dessa kan nämnas ett flertal romanska gravstenar, valvstenen i vapenhuset med kyrkans trolige byggmästare Johannes signatur, en vigvattenskål i sandsten från 1100-talet samt en fattigstock.

Kyrkogård

Stehags gamla kyrkogård omger kyrkan och nås via huvudingången i söder med mura- de och vitputsade grindstolpar med grindar av smide, vilka tillkom i början av 1930-talet. Entré finns även från en större grusad parkering i norr. Kyrkogården omgärdas av en kallmurad naturstensmur, en avenbokshäck samt en krans av lövträd, bland annat lind, ask, lönn, oxel, björk och blodbok. Från ingången i söder löper en grusad gång mot kyrkans sydentré och en mot östentrén. Gångarna sammanstrålar och fortsätter runt kyrkan. I väster är den sedan tidigt 2000-tal stensatt. Utmed gångar finns stolp- belysning som tillkom vid mitten av 1970-talet. Kyrkogården är i övrigt gräsbevuxen och vegetationen utgörs främst av mindre blomsterplanteringar och nyponbuskar direkt söder om kyrkan, en syren i väster samt några få solitärer i form av björk, rönn, en och tuja. I anslutning till vapenhuset finns ett flertal romanska liggande gravhällar, de flesta med runda gravstenar. I sydväst står en handfull äldre gravvårdar och i sydöst ett 20-tal lägre stenar som tillkommit från 1900-talets sista decennier och framåt.

Stehags nya kyrkogård ligger några hundra meter sydost om kyrkan och har tydlig 1800-talskaraktär med asymmetrisk uppbyggnad och drag av engelsk park. Kyrko- gården karaktäriseras även av mängden arter, fritt placerade och av olika ålder. Äldre högresta lövträd som lönn och ask förekommer som solitärer eller i mindre grup- per, liksom barrträd som tuja och idegran. De sistnämnda arterna förekommer även formklippta vid gravkvarteren. De yngre solitärerna utgörs bland annat av blodbok, hängbjörk och japansk dvärglönn. Centralt på kyrkogården, vid en grupp äldre lövträd finns en möjligen anlagd hög. I dess närhet finns en minneslund, vilken anlades vid mitten av 1990-talet och omgestaltades 2014–15. Där gravarna är ordnade i kvarter är gravplatserna i regel singelbelagda och inramas av lågt klippt buxbom. Stora ytor är

Stehags nya kyrkogård har parkkaraktär med gräsbevuxna ytor och riklig växtlighet.

gräsbevuxna med äldre sporadiskt utplacerade äldre stenar. Kyrkogården har ingångar i väster, sydöst och öster och inramas i sin helhet av en lönnhäck med inslag av bland annat liguster. Sedan 2013 eller 2014 finns även ett gunnebostängsel som skydd mot rådjur.

Byggnader på kyrkogården

På den gamla kyrkogården finns inga byggnader utöver kyrkan. Öster om den nya kyrkogården uppfördes 2001 ett barackliknande vaktmästeri med rödfärgad fasadputs och pulpettak belagt med svart plåt.

Kulturhistorisk karaktärisering för Stehags kyrkoanläggning

Stehags kyrkby strax väster om Västra Ringsjön bevarar en äldre karaktär med prästgård och klockarboställe med trelängad korsvirkesgård. Bebyggelsen utgörs i övrigt av enstaka kvarliggande gårdar och en handfull gatehus tillkomna under 1900-talets andra hälft. Stehag är ett av flera exempel i Skåne där kyrkan och kyrkbyn numera ligger på avstånd från en nyare tätort som uppstått som stationssamhälle efter järnvägens ankomst på 1800-talet. Trakten kring Ringsjöarna har en mycket lång kontinuitet som boplat. På närbelägna Rönneholms mosse har en mängd fynd från äldre stenåldern gjorts, bland annat några av Europas bäst bevarade hyddlämningar. Området Ageröd-Bosjökloster-Stehag-Stockamöllan är utpekad som särskilt värdefull kulturmiljö, där kyrkan, prästgården och klockarbostaden lyfts fram som motiv för bevarande.

Stehags kyrka uppfördes vid mitten av 1100-talet som en romansk stenkyrka med långhus och kor med absid. Kyrkor byggda i sandsten med avancerad kvaderteknik är relativt ovanliga och den höga ambitionsnivån tyder på att kyrkan och socknen var betydande i regionen. Få kyrkor från denna tid kan ge oss så mycket informationen om dess tidiga historiska förhållanden som i Stehag, bland annat finns två kända namn kopplade till kyrkans uppförande. Stenmästaren Johannes, som även arbetade med bygget av domkyrkan i Lund, har signerat en valvsten i kyrkan och bör rimligen vara dess byggmästare. Mycket tyder även på att en av täckhällarna i sakristian, Tumba Jacobi, är en gravsten över kyrkans byggherre.

De synnerligen kulturhistoriskt intressanta kalkmålningarna i triumfbågen tros ha tillkommit runt år 1200 och framställer en kung och en biskop, vilket understryker kyrkans betydelse genom en koppling till såväl kunglig som kyrklig makt. Den förstnämnde antas vara Knut VI som avled 1202 och den sistnämnde ärkebiskop Absalon som avled 1201 eller hans efterträdare Anders Sunesen. Målningarna anses ha franska influenser och håller en ovanligt hög konstnärlig nivå, fullt jämförbara med samtida europeiskt kyrkomåleri.

Exteriören karaktäriseras av de tillbyggnader som adderats till de romanska byggnadskropparna, inte minst det tidigare vapenhuset i söder som genom en påbyggnad omvandlats till ett ovanligt lågt torn som ger kyrkan ett särpräglat utseende. Få förändringar har skett sedan nykyrkans tillkomst 1853.

Interiört kommer stora delar av kyrkans snart 900-åriga historia till uttryck. Det fönsterlösa vapenhuset med murade sittbänkar och romansk sydportal har en ålderdomlig karaktär som står i stark kontrast till den nyklassicistiskt ljusa och luftiga nykyrkan. I långhuset, koret och sakristian är medeltiden ännu närvarande genom murverk, valvslagningar, de tidigare nämnda kalkmålningarna samt inventarier som dopfunten och de romanska gravhällarna. Här måste även altarskivan i nykyrkan, som möjligen är kyrkans ursprungliga, nämnas. 1600-talet representeras främst av altarpopsatsen, ett renässansarbete av hög klass med betydande konstnärliga och hant-

verksmässiga värden. Predikstolen med baldakin från 1700-talet skulle kunna vara ett verk av den i regionen flitigt anlitade träsnidaren Johan Ullberg som var verksam 1736–75, och utgör i så fall en något udda pjäs i Ullbergs annars repetitiva produktion av predikstolar och altaruppsatser. Det Coyetska gravkoret illustrerar det tidigare patronatsförhållandet till ägarna av Rönneholms gods, en historia som stärks av inventarier som gravhällar, minnesstenar, vapensköldar och inte minst herrskapsbänkarna från 1574. Nykyrkan är en tidstypisk tillbyggnad av skånska medeltidskyrkor som speglar 1800-talets kraftiga befolkningsutveckling. 1900-talets tre större restaureringar av Wählin, Andrén och Leon-Nilson präglar i stor utsträckning det kyrkorum vi ser idag, genom bland annat nya ytskikt på golv, sänkt golvnivå i långhuset, frilagt äldre måleri på såväl väggar som inventarier, redovisade äldre dörromfattningar, ny bänkinredning med senare ändrad färgsättning, omgestaltning av läktaren samt borttagande av bänkarna i nykyrkan till förmån för lösa stolar.

Stehags äldsta kyrkogård vid kyrkan har ett ålderdomligt uttryck med gräsbevuxna ytor, få stående gravstenar och gles vegetation i form av solitära löv- och barrträd. De romanska gravhällarna har i sig höga kulturhistoriska värden men är också av betydelse för upplevelsen av hela kyrkoanläggningen. Den nya kyrkogården, som är belägen några hundra meter sydost om kyrkan, har tydlig 1800-talskaraktär med asymmetrisk uppbyggnad och drag av engelsk park. Kyrkogården karaktäriseras även av mängden arter, fritt placerade och av olika ålder. Här finns en mängd äldre högresta gravvårdar, typiska för decennierna kring sekelskiftet 1900, men kyrkogården rymmer även mer moderna kyrkogårdsideal och gravskick, såsom lägre hållna gravstenar och en minneslund.

Att tänka på:

- Stehags kyrka bevarar ovanligt många föremål som berättar om kyrkans första tid. Altarskivan, valvstenen med Johannes Stenmästares signatur, de romanska gravhällarna, dopfunten och vigvattenskålen är i denna aspekt omistliga objekt.
- De romanska kalkmålningarna håller hög konstnärlig nivå, fullt jämförbara med samtida europeiskt kyrkomåleri, och bör behandlas med största respekt och omsorg.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkogården ligger inom registrerat fornlämningsområde Stehag 65:1. Lämnningen avser kyrkbyns utsträckning enligt 1837 års karta och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Stehags kyrka, Eslövs kyrkliga samfällighet, Lund stift, Skåne län, Underhållsplan (2004-11-16), Restaurator AB, Lund.

Banning, K. *A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600: Scania, Halland, Blekinge*. Köpenhamn: Akademisk Forlag, 1976.

Karlson, W. *Johan Ullberg: en skånsk träskulptör under 1700-talet*. http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1929_348, hämtad 2018-02-23.

Diverse arkivmaterial, antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.

Länsstyrelsen Skåne. Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/eslov/Pages/Agerod-Bosjokloster-Stehag-Stockamollan.aspx>, hämtad 2018-03-08.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2018-03-08.

Riksantikvarieämbetet. Kulturmiljöbild: <http://kmb.raa.se/cocoon/bild/kont-5200657f5a4f2e7b538527531e564f44070c3510>, hämtad 2018-03-06.

Svenska kyrkan Eslöv. Kyrkor och lokaler. Stehags kyrka: <https://www.svenskakyrkan.se/eslov/stehags-kyrka>, hämtad 2018-03-06.

Platsbesök 2017-09-20.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-09-20

Fältinventering: Henrik Nilsson och Max Laserna

Foto (där inte annat anges): Henrik Nilsson och Max Laserna

Layout: Henrik Nilsson

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2018-03-14